

Mestské životné prostredie v dokumentoch EÚ

„Mesto je na jednej strane najväčšou jednotkou schopnou riešiť sociálnu, ekonomickú a politickú nerovnováhu v oblasti mestskej architektúry, prírodných zdrojov a životného prostredia, ktorá poškodzuje náš moderný svet, na druhej strane je najmenšou jednotkou, v rámci ktorej sa dajú problémy rozumne riešiť integrovaným, holistickým a trvalo udržateľným spôsobom.“

Aalborgská charta – Európska konferencia o trvalo udržateľnom rozvoji v obciach a mestách, 27. máj 1994

Celosvetový trend naznačuje, že 21. storočie je érou miest. V Európskej únii 80 % všetkých občanov žije v mestských oblastiach, čo znamená, že štyria z piatich obyvateľov Európy žijú prevažne v mestách. Množstvo mestskej populácie rastie rýchlejšie ako celkové množstvo svetovej populácie. Každoročne sa stane 60 miliónov ľudí novými obyvateľmi miest. Do roku 2050 bude žiť v mestských oblastiach takmer šesť miliárd ľudí. Podľa rýchlosti výstavby mestských oblastí a expanzie obyvateľov sa predpokladá, že viac ako polovica miest, ktoré budú existovať do roku 2030, bude ešte len postavená.

Práve mestá sú ekonomickými nástrojmi a hnacími motormi, ktoré tvoria 80 % ekonomického rastu vo svete. Sú centrom politického, hospodárskeho, ekonomického i kultúrneho diania v spoločnosti. Zároveň predstavujú miesta, kde sa na jednej strane markantnejšie prejavuje stred najostrejších konfliktov medzi prírodou a civilizáciou, ktoré sú spojené s celou škálou nielen environmentálnych, ale aj sociálno-patologických javov. Na strane druhej však mestá lákajú čoraz väčší podiel obyvateľov svojou ponukou pracovných príležitostí, možnosťou kultúrneho a spoločenského vyžitia a sú centrami vzdelávania, vedy a kultúry.

Hlavnými problémami, ktorým mestá neustále čelia, sú neorganizované a neplánované rozrastanie miest, vysoká hustota dopravy, problémy s parkovaním, nárast emisií skleníkových plynov, nízka kvalita vzduchu a okolitého prostredia, vysoké hladiny hluku, úhorom ležiaca pôda, problémy s tvorbou odpadu a odpadových vôd, so zásobovaním energiou a surovinami, s celkovým nedostatkom zelene v mestách a v neposlednej miere na dané problémy nadväzujúci zlý zdravotný stav obyvateľstva. Okrem prvotných príčin týchto problémov ako sú demografické zmeny, zmeny životného štýlu (rastúca závislosť od automobilov, nárast jednočlenných domácností, vysoká spotreba surovínových zdrojov na osobu) nemožno opomenúť následné príčiny, ako sú ne-

dostatočné posúdenie vplyvov na životné prostredie a obchádzanie systematického plánovania, čo má negatívny vplyv na životné prostredie, ekonomiku mesta a kvalitu života jeho obyvateľov. Aj z týchto dôvodov je možné prehlásiť, že práve v mesto je tým miestom, kde bude prebiehať zápas o trvalo udržateľnú budúcnosť (TUR), ktorý sa stane každodenným bojom o zaistenie vysokej kvality života pre obyvateľov súčasnej i budúcich generácií.

Vysoký stupeň ochrany životného prostredia preto musí patriť ku kľúčovým prioritám nielen vo vzťahu k zabezpečeniu kvality života mestskeho obyvateľstva, ale aj k dosiahnutiu trvalo udržateľného rozvoja mesta. Pre podporu a zabezpečenie ochrany životného prostredia vo všetkých oblastiach života človeka prebieha vo svete a v Európe mnoho aktivít a iniciatív, ktorých cieľom je sústrediť pozornosť na mestské životné prostredie a na zlepšenie jeho stavu a environmentu vôbec.

Informovanosť, neustála prezentácia najvýznamnejších problémov, dokumentov, stratégií a aktivít hoci aj opakovane je prvým a zároveň najjednoduchším krokom ako dostať do pozornosti problematiku životného prostredia miest a priblížiť ju nielen zodpovedným autoritám, ale aj odbornej verejnosti a obyvateľom miest.

Aktivity a dokumenty o životnom prostredí miest

Od začiatku 90. rokov sa EÚ v rámci svojich iniciatív aktívne podieľa na prezentácii základných problémov a výziev v mestskom životnom prostredí (Zelený dokument o mestskom životnom prostredí (1990), vznik Expertnej skupiny pre mestské životné prostredie (1991), schválenie Európskej charty miest (1992), projekty Trvalo udržateľných miest (1993), Spoločné európske indikátory prijaté na konferencii v juhoafrickom Johannesburgu (2002) (vplyv na dokumenty EÚ), ako aj záväzky prijaté na celoeurópskych konferenciách o udržateľných mestách a obciach, a TUR miest (Aalborg (1994), Lisabon (1996), Hannover (2000), Aalborg+10 (2004)). Prvotným cieľom týchto dokumentov a aktivít bolo prezentovať prehľad základných environmentálnych problémov, nasmerovanie na cestu TUR, podpora miestnej agendy a samospráv, ako aj vytýčenie konkrétnych cieľov v snahe o dosiahnutie udržateľného rozvoja.

V júli 2002 bol schválený 6. environmentálny akčný program ES, ktorého hlavným cieľom je: „Zlepšiť výsledky v starostlivosti o životné prostredie a kvalitu mestskej oblasti a zaistiť zdravé životné prostredie pre mestske obyvateľov v Európe pri posilnení príspevku životného prostredia k trvalo udržateľnému rozvoju miest, berúc do úvahy

súvisiace hospodárske a sociálne problémy.“ Zastrešuje sedem prioritných oblastí, ktoré sú rozpracované formou 7 tematických stratégií, ktoré pokrývajú prioritné ciele 6. EPM.

Nadväzujúc na všetky predchádzajúce aktivity a dokumenty, vo februári 2004 Európska komisia prijíma na podporu a efektívnu implementáciu 6. environmentálneho akčného programu (ako 1 zo 7 tematických stratégií, COM (2004)0060) dokument *Smerom k Tematickej stratégii o mestskom životnom prostredí*, ktorého hlavným cieľom je zlepšiť životné prostredie v meste a zabezpečiť obyvateľom miest kvalitu života pri súčasnom rešpektovaní princípov trvalo udržateľného rozvoja, s ohľadom na ekonomické a sociálne oblasti rozvoja. Finálna verzia tohto dokumentu vyšla v januári 2006 ako Oznámenie Komisie EÚ parlamentu o *tematickej stratégii pre životné prostredie v mestách* (COM(2005)0718). Pozn. red.: Viac informácií v prílohe s. 4 – 5.

Tematická stratégia pre životné prostredie v mestách

Cieľom Tematickej stratégie pre životné prostredie v mestách je prispieť k zlepšeniu kvality životného prostredia v mestách vo všetkých oblastiach života človeka. Znížiť úroveň znečistenia a celkový škodlivý environmentálny vplyv na človeka a na životné prostredie. Cieľom je napomôcť a urobiť z miest atraktívnejšie a zdravšie miesta pre život a prácu, nielen dnešnej, ale aj budúcim generáciám.

Tematická stratégia sa prioritne venuje štyrom oblastiam, ktoré sú zásadné pre dlhodobú udržateľnosť miest, majú jasné väzby na hospodárske a sociálne piliere TUR, pomocou ktorých je možné dosiahnuť najvýznamnejší pokrok, a to: trvalo udržateľné riadenie miest/manažment miest, trvalo udržateľná mestská doprava, trvalo udržateľná výstavba a trvalo udržateľné urbanistické plánovanie.

Trvalo udržateľné mestské riadenie/ manažment miest

- podpora využívania programu environmentálneho riadenia a auditu miestnymi orgánmi
- prijatie integrovaného prístupu k riadeniu životného prostredia v mestách
- vytváranie podmienok pre zapojenie verejnosti do rozhodovacích procesov
- environmentálna a ekologická výchova
- účasť občanov na miestnych rozhodnutiach

Trvalo udržateľná mestská doprava

- najlepší nástroj na zlepšenie životného prostredia v mestách – plány trvalo udržateľnejestskej dopravy (podpora nižších emisií CO₂)
- základný faktor pre čistejšie životné prostredie – využívanie šetrnejších technológií a prostriedkov dopravy voči životnému prostrediu
- podpora väčšieho využívania verejnej a hromadnej dopravy
- vytvorenie lepšej rovnováhy medzi individuálnou a hromadnou dopravou v mestách
- prístup k mobilite pre všetkých

Trvalo udržateľná výstavba

- zvyšovanie environmentálnej výkonnosti energeticky úsporných budov (izolácia, zelené strechy, obnoviteľné využitie energie)
- využívanie obnoviteľných, miestnych zdrojov energie v mestskom prostredí
- zlepšenie energetickej účinnosti (zniženie emisií CO₂)

Trvalo udržateľné mestské plánovanie

- podpora kvality života v centrách miest holistickým prístupom
- zachovanie topografie na nových sídliskách
- zväčšovanie počtu zelených plôch v mestách
- obnova historických štvrtí
- podporaestskej biodiverzity
- zníženie neorganizovaného rozrastania miest

Tematická stratégia (TS) svojím záberom pokrýva niekoľko environmentálnych oblastí a dotýka sa mnohých environmentálnych problémov. Prepojenie s inými politikami a tematickými stratégiami môže priniesť lepšie výsledky pre životné prostredie, ako aj pre celkovú kvalitu života v mestských oblastiach. Opatrenia predkladané

v tejto stratégii majú za cieľ prispieť k lepšej realizácii existujúcich environmentálnych politík EÚ, implementácii právnych predpisov na lokálnej úrovni, a tým prispieť k zlepšeniu životného prostredia v mestách.

Výrazným opatrením tejto tematickej stratégie vo vzťahu k mestským samosprávam je odporúčanie, aby sa problematika mestského životného prostredia riešila na úrovni mestských samospráv pomocou tzv. **environmentálneho plánu mesta (EPM)**. EPM predstavuje strategický dokument, ktorý obsahuje návrh cieľov, úloh a procesov, ktoré by mali viesť mesto smerom k TUR a to formou uplatňovania integrovaného prístupu k environmentálnemu riadeniu na všetkých úrovniach a v súlade s relevantnými sektorovými politikami ako územné plánovanie a doprava. Dôraz musí byť kladený na vypracovanie akčného programu s konkrétnymi opatreniami a presnými termínmi, určením

zodpovednosti, systémom monitorovania a vyhodnocovaním výsledkov.

K odporúčaným opatreniam patrí:

- **Integrovaný prístup k environmentálnemu riadeniu** na lokálnej úrovni, založený na efektívnej konzultácii so všetkými stranami. Integrované prístupy majú za dôsledok lepšie plánovanie a následne sú dosahované lepšie výsledky. V procese je potrebné jasne definovať zámery, ciele, prijatie zodpovednosti, postupy pre monitorovanie vývoja a verejné konzultácie. Revízie, audit a výkazníctvo sú pre efektívne zavedenie opatrení rozhodujúce.
- **Zavádzanie systémov environmentálneho riadenia** pre zabezpečenie a plnenie politických cieľov a pri zavádzaní verejnej kontroly (dobrovoľná báza pri zavádzaní systémov EMAS alebo ISO 14001).
- **Potreba podpory miestnych orgánov** pri prijímaní integrovaných manažérskych techník riadenia.
- **Efektívne plánovanie dopravy**, založené na širokej diskusii s verejnosťou a všetkými zúčastnenými stranami (mestská doprava má vplyv na viacero oblastí: znečistenie ovzdušia – emisie skleníkových plynov, hluk, dopravné zápchy, zásobovanie, služby, bezpečnosť obyvateľov, spotreba energie, využitie územia v súčinnosti s územným plánovaním).
- **Prijatie a realizácia plánov trvalo udržateľnejestskej dopravy**, ktorých ciele a opatrenia musia vyjadrovať miestnu situáciu (doposiaľ založené na dobrovoľnej báze, niektoré štáty si túto povinnosť zakotvili do legislatívy a ich realizácia je pre nich povinná).
- **Kladná interakcia medzi jednotlivými politikami**, ako aj dobrovoľnými iniciatívami miest pre dosiahnutie dlhodobej vízie miest. (Miestna agenda 21, Aalborgské záväzky, záväzky a zákonná legislatíva členských štátov).

- Na dosiahnutie cieľov sa odporúča **využívať aj možnosti predstavené inými politikami** (Kohézna politika, nariadenia LIFE+).
- **Podpora miestnych orgánov pri výmene skúseností**, ľahkej dostupnosti k informáciám, prístup k existujúcim riešeniam špecifických situácií a poskytovanie pomoci kompetentných odborníkov.
- **Využívať ostatné nástroje** na podporu budovania kapacít miestnych a regionálnych orgánov pre otázky mestského riadenia a pri implementácii environmentálnej politiky.
- Miestnym orgánom sa odporúča pri uskutočňovaní svojich cieľov **využívať podporné prostriedky poskytované inštitúciami a orgánmi EÚ**.

Európska komisia odporúča implementovať stratégiu na všetkých úrovniach od celoštátnych cez regionálne až po miestne samosprávne orgány, čo má prispieť k zlepšeniu kvality životného prostredia v mestách. Prijatie vhodných mechanizmov a právnych opatrení na naplnenie cieľov stratégie bolo pre členské krajiny ponechané na dobrovoľnej báze a podané formou návrhov a odporúčaní.

Nemôžeme jednoznačne tvrdiť, že vo všetkých mestách Európy je situácia v oblasti životného prostredia až taká markantná a alarmujúca, ale tieto problémy sú v mnohom podobné, navzájom previazané a líšia sa iba svojím rozsahom a charakterom, a v neposlednom rade neobchádzajú ani menšie mestá Európy. Preto, aj keď vývoj urbanizovanosti, ktorý je meraný podielom mestského obyvateľstva k celkovému počtu obyvateľov Slovenska, v porovnaní s vyspelými európskymi krajinami je pomalší, na základe dostupných ukazovateľov v celkovej populácii na Slovensku dominuje mestské obyvateľstvo, ktoré tvorí 56,5 %, preto sa problematika miest podstatne dotýka aj Slovenska. Slovenská republika svojím vstupom do EÚ v máji 2004 prevzala na seba aj mnohé povinnosti a záväzky členských štátov v oblasti ochrany životného prostredia, kvality života a zdravia svojich obyvateľov. Preto je na mieste, že k mnohým aktivitám a iniciatívam sa dobrovoľne hlási a aktívne sa k nim pripája. Mnohé dokumenty priamo implementuje do svojej národnej legislatívy, zapracováva do svojich národných programov a dokumentov. U dokumentov, ktoré majú odporúčajúci charakter, je potrebné, aby dokumenty EÚ boli aplikované na podmienky SR pri celkovom posúdení komplexnosti a realizovateľnosti.

Ing. Viera Haverová
SAŽP – CMŽP Žilina
Ilustračné foto: autorka

